

MISTENKTE FOR NARKOTIKALOVBRUDD I OSLO

AV RAGNAR HAUGE OG OLE NORDLIE

Innledning

Narkotikalovbrudd er det man betegner som »lovbrudd uten offer«. I motsetning til de fleste andre typer av lovbrudd som tyveri, ran osv. er det ingen som rammes av det – det finnes intet offer. Eller rettere – den som eventuelt rammes er lovbryster selv: Fordi enhver omgang med narkotika er ulovlig vil brukerne – som er dem som eventuelt må sees som ofre – samtidig være lovbrystere.

At det ikke eksisterer noe offer i tradisjonell forstand ved narkotikalovbrudd, innebærer samtidig at det i alminnelighet ikke er noen som har interesse i å anmelde lovbruddet til politiet eller andre myndigheter. Ved narkotikalovbrudd er derfor politiets oppgave ikke den det vanligvis har – å motta anmeldelser og på dette grunnlag aksjonere. Politiet må i regelen selv ta initiativet til å finne frem til mulige lovbrudd og lovbrystere. Etterforskningen er ikke reaktiv – utløst som en reaksjon på en anmeldelse – men proaktiv, utløst av politiet selv. Unntak fra denne regelen finnes selvfølgelig, men da vil det oftest være andre myndighetsorganer som er anmeldere, som tollvesenet ved ulovlig innførsel av narkotiske stoffer eller fengselsvesenet ved ulovlig bruk av stoffer i fengselet.

At politiet er den aktive part når det gjelder å finne frem til de lovbrudd som begås har mange konsekvenser. Det kreves andre metoder – spaning, avlytting, infiltrasjon, provokasjon, bruk av tystere og andre metoder spiller langt større rolle enn ved reaktiv etterforskning. Politiet har også større mulighet til selv å bestemme hvor mye og hvilke former for kriminalitet de skal avdekke – ved endringer i prioriteringer både når det gjelder den mannskapsstyrke og de metoder som anvendes i etterforskningsarbeidet.

Dette gjør at den narkotikakriminalitet som avdekkes ikke uten videre avspeiler den reelle kriminalitet, men i høy grad også politiets prioriteringer. Fra undersøkelser av stoffbruk blant ungdom vet man f.eks. at mellom 25 og 30 prosent av alle 21-åringer i Oslo en eller annen gang har brukt narkotiske stoffer (Irgens-Jensen 1988). Fordi stoffbruk i seg selv er straffbart finnes det følgelig et stort reservoar av kriminalitet å øse av.

I det følgende skal vi gi en beskrivelse av den narkotikakriminalitet som kommer til politiets kunnskap – eller rettere, den narkotikakriminalitet politiet avdekker ved sin etterforskning. Og vi skal forsøke å belyse i hvilken utstrekning det er grunn til å tro at bildet politiets virksomhet gir av narkotikakriminaliteten avspeiler den faktiske kriminalitet.

Gjennomføringen av undersøkelsen

For å belyse hvilke narkotikasaker politiet avdekker ble det trukket et utvalg av saker ved Narkotikaavsnittet ved Oslo politikammer for 1984.

Utvalget ble foretatt fra politiets register over narkotika-mistenkte (i politiets statistikk kalles disse for siktede) i 1984. Registeret som ble brukt besto av en protokoll hvor de mistenkte var ført inn kronologisk og med løpende nummerering.

I protokollen var det i alt 2787 registreringer. Hver tiende av disse registrerte ble valgt ut, noe som ga et utvalg på 279 registreringer. Av disse var to personer registrert to ganger, slik at det endelige utvalget besto av 277 personer. Det var også et par-tre tilfelle hvor personer var registrert under falsk navn, og disse valgte vi å inkludere i utvalget.

Saksdokumentene vedrørende de 277 mistenkte i utvalget ble gjennomgått. Dokumentene besto i rapporter om pågrepelse, anmeldelsesskjema og eventuelle avhørsrapporter, tiltalebeslutninger og rettsreferater. Opplysningene fra saksmappene ble overført til et registreringsskjema utarbeidet ved Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning. Det viste seg imidlertid umulig å få tak i saksdokumentene for 33 av de mistenkte, slik at det endelige utvalget besto av 234 personer.

Hvordan kom sakene til politiets kjennskap?

Av de 234 mistenkte ble 199 pågrepet av politiet. De øvrige 35 ble registrert på bakgrunn av opplysninger fremkommet i avhør av andre mistenkte, telexmeldinger fra utlandet, henvendelser fra andre politikammere eller liknende.

Av de 199 pågrepelsene hadde 130 (65 prosent) direkte bakgrunn i spaning eller kontroll fra politiets side. Videre ble politiet tilkalt av tollvesenet i 11 tilfelle og i 48 tilfelle ble politiet tipset eller tilkalt av andre. I de 10 resterende pågrepelsene mangler vi opplysninger om hvordan politiet kom inn i saken.

Vi har opplysninger om tidspunktet for pågrepelsen i 140 av de 199 sakene. Halvparten av disse pågrepelsene, d.v.s. av 70 personer, skjedde mellom kl. 15.00 på ettermiddagen og kl. 21.00 om kvelden. De seks timene fra kl. 3.00 om natten til kl. 9.00 om morgenen var den stilleste perioden med bare fire av de 140 pågrepelsene.

Videre har vi opplysninger om pågrepelsessted for 195 av sakene. Av disse skjedde 186 pågrepelser i Oslo, seks utenfor Oslo og tre utlandet.

Av de 186 pågrepelsene i Oslo ble 109 (59 prosent) foretatt i sentrum, her definert som området avgrenset av Parkveien, St. Olavsgate, Hausmannsgate og Nylandsveien. Av disse pågrepelsene skjedde 72 i området Slottsparken, Nationalteateret stasjon og Universitetet på Karl Johans gate. De øvrige 43 pågrepelsene ble foretatt utenfor sentrum, men innenfor Ringveien og 31 utenfor Ringveien, hovedsakelig i drabantbystrøk.

Av pågrepelsene skjedde 105 (56 prosent) av personer utendørs på offentlig sted. I 17 tilfelle var den anholdte i eller på vei til eller fra bil, seks av pågrepelsene skjedde i

butikk eller kafe, seks i forbindelse med apotek, tre i hotell eller hospits og ni ved tollvisitasjoner. Bare 28 pågripelser ble foretatt i boliger, hvorav 11 hjemme hos den pågrepne selv.

Dette gir en tydelig bekreftelse på det vi var inne på innledningsvis – at det er politiet som selv må avdekke narkotikasakene. De aller fleste sakene – 130 av 199 pågripelser – var resultatet av politiets egen aktivitet i form av spaning og andre former for kontroll.

Politiets aktivitet på dette området var dessuten begrenset til det som skjedde på offentlig sted eller steder hvor offentligheten hadde adgang. Av de 186 pågripelsene som ble foretatt i Oslo skjedde 105 utendørs på offentlig sted og ytterligere minst 35 i tilknytning til offentlig sted. Pågripelsene var dessuten oftest begrenset til et lite geografisk område – nær halvparten av dem skjedde i Slottsparken og Studenterlunden. De resterende 46 pågripelsene hadde også i mange tilfelle sitt utspring i observasjoner gjort av politiet eller andre myndighetsorganer på offentlig sted.

Dette innebærer samtidig at ved ulovlig omgang med narkotika som finner sted der politiets muligheter for overvåkning er mer begrenset – og i særdeleshet dersom den skjer privat – vil politiets muligheter for å få kjennskap til forholdet og å gripe inn være meget begrenset.

Hvem var de narkotikamistenkte?

Av de 234 mistenkte var 187 menn (80 prosent) og 47 kvinner (20 prosent). Omlag halvparten (51 prosent) av de mistenkte i utvalget var 25 år og eldre.

Sett i forhold til det alminnelige kriminalitetsbildet i Norge er kvinner hyppigere involvert i narkotikakriminalitet enn i andre typer av kriminalitet. Av samtlige siktede i 1984 utgjorde således kvinner bare 11 prosent ifølge offisiell kriminalstatistikk. De mistenkte for narkotikakriminalitet er dessuten noe eldre enn lovbrytere generelt. I følge kriminalstatistikken for 1984 utgjorde aldersgruppen 25 år og over bare 35 prosent av samtlige siktede.

Sett over en lengre tidsperiode har kvinneandelen av de siktede for narkotikalovbrudd vært synkende, mens gjennomsnittsalderen har vært økende.

I følge narkotikaavdelingens statistikk var det 2545 norske borgere (91 prosent) og 242 utlendinger (9 prosent) blant de mistenkte i 1984. Av de 234 personene i vårt utvalg var det – dersom en kategoriserer de med uoppgitt nasjonalitet etter navn – 207, eller 88 prosent norske statsborgere. Av de 26 utlendingene var det fem skandinaver og 10 personer med statsborgerskap fra andre europeiske land. Bare 11 personer – d.v.s. knapt fem prosent – hadde statsborgerskap i land utenfor Europa. Av disse hadde fire statsborgerskap i USA. De øvrige syv hadde statsborgerskap fra henholdsvis Chile, Nicaragua, Marokko, Algerie, India og Pakistan. Det bør også nevnes at det var svært få i utvalget med norsk statsborgerskap hvis navn vitnet om utenlandsk opprinnelse.

Innvandrere fra den tredje verden synes derfor å spille en tallmessig beskjeden rolle innenfor narkotikakriminaliteten. I den grad personer fra disse landene kommer i politiets søkelys er det oftest slike som kommer til landet på turistvisum.

Av tabell 1 fremgår den nærmere fordeling av de mistenkte på alder, kjønn og nasjonalitet.

Tabell 1. Fordeling av de mistenkte for narkotikalovbrudd etter kjønn, alder og nasjonalitet.

Alder:	Menn		Kvinner		Sum
	Norsk	Utlending	Norsk	Utlending	
Under 15 år	2	–	1	–	3
15-19 år	27	1	7	–	35
20-24 år	51	7	17	1	76
25-29 år	54	5	14	2	75
30-34 år	24	3	2	–	29
35-39 år	2	4	2	–	8
40-49 år	2	1	–	–	3
50 år og mer	1	–	–	–	1
Ikke opplyst	1	2	–	1	4
I alt	164	23	43	4	234

Som det fremgår av tabellen synes det å være en noe mindre andel kvinner 30 år og eldre enn tilfellet er for menn. Utlendingene synes gjennomgående å være noe eldre enn de norske mistenkte.

Hva gjaldt mistanken?

Av de 234 mistenkte personene fantes det for 207 et anmeldelses-skjema utfylt av politiet. Anmeldesskjemaet ga bl.a. nærmere opplysninger om hvilken befatning vedkommende hadde hatt med stoff – besittelse, bruk, kjøp, salg eller innførsel og eventuelt hvilke kvanta og typer av narkotika vedkommende hadde hatt befatning med.

Hvorfor det ikke forelå anmeldesskjema for de øvrigt 27 er uklart. Det kan skyldes at de er blitt mistenkt i forbindelse med avhør eller spaning i andre saker, men at politiet har funnet opplysningene uriktige eller at sakene fortsatt var på etterforskningsstadiet ved utgangen av 1984. Videre er noen registrert på bakgrunn av meldinger fra andre politikammere og fra utlandet. I enkelte tilfelle kan det også ha foreligget anmeldelse, men for andre forhold enn narkotika.

Av de 207 mistenkte hvor det forelå anmeldesskjema var 14 anmeldt av tollvesenet, 177 av politiet, syv av andre (butikker, apotek) og i ni tilfelle var det uklart hvem anmelderen var. Dette innebærer at hele 92 prosent av anmeldelsene ble foretatt av politi eller tollvesen.

Noen vil kanskje reagere mot at vi her fremstiller politiet som anmelder. Dette har sammenheng med at en i narkotikasaker som nevnt sjelden finner noen »fornærmet« part. Både brukere, kjøpere, selgere og smuglere er deltakere i det ulovlige spillet, og oppdagelse av ulovlighetene har derfor oftest bakgrunn i den offentlige kontrollvirksomhet som politiet utøver. Følgelig opptrer politiet også som anmelder. Av de 207 anmeldte var det 187 norske og 20 utenlandske statsborgere, og av tabell 2 fremgår hvilken befatning disse hadde hatt med narkotika.

Tabell 2. De anmeldte etter hvilke stoff-forhold anmeldelsen gjaldt.

	Norske statsborgere		Utenlandske statsborgere	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Bare bruk	7	4	1	5
Bruk/besittelse	69	37	1	5
Besittelse	64	34	7	35
Kjøp	6	3	1	5
Salg	23	12	4	20
Innførsel	11	6	6	30
Reseptfalsk	7	4	–	–
I alt	187	100	20	100

Som en kan se av tabellen dreide størstedelen av anmeldelsene seg om bruk og/eller besittelse av narkotika. Dette gjaldt 72 prosent av anmeldelsene. Tre prosent gjaldt reseptfalsk, tre prosent gjaldt kjøp, 13 prosent salg og åtte prosent av anmeldelsene gjaldt innførsel. Det synes derfor klart at det er de mindre alvorlige forhold som dominerer.

Fordelingen på anmeldelseskategoriene synes noe forskjellig for de norske og utenlandske statsborgere. Blant utlendingene var det en høyere andel av anmeldelsene som gjaldt innførsel og en lavere andel som gjaldt bruk og/eller besittelse enn tilfellet var blant de norske statsborgere. Det synes derfor som de utenlandske statsborgere noe oftere er innblandet i de mer alvorlige narkotikaforhold som salg og innførsel.

Av de 207 anmeldte har vi opplysninger om hvilke stoffer anmeldelsen gjaldt for 185 tilfelle. For de øvrige 22 er forholdet at en ikke har funnet noe stoff eller ikke har begrunnet mistanke om en bestemt type stoff, og derfor ikke har kunnet påvise noe spesifikt stoff som saksgrunnlag.

Av tabell 3 fremgår det at de fleste stoff-anmeldelsene gjaldt cannabis. Dette gjaldt i tilsammen 74 prosent av anmeldelsene. Legemidler forekom i tilsammen 12 prosent og amfetamin og opiat (oftest heroin) begge i ni prosent av anmeldelsene.

Tabell 3. Stoffer ved anmeldelse.

Stoff:	Norske		Utlendinger	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Cannabis	119	72	13	68
Cannabis + legemiddel	4	2	–	–
Amfetamin	11	7	2	11
Amfetamin og cannabis	1	1	–	–
Amfetamin og legemiddel	2	1	–	–
Opiat (oftest heroin)	13	8	1	5
Opiat og hallusinogen	–	–	1	5
Opiat og legemiddel	1	1	–	–
Hallusinogen (fleinsopp)	1	1	–	–
Legemiddel	14	8	2	11
I alt	166	101	19	100

Bare en prosent av anmeldelsene omfattet hallusinogener. Det synes derfor klart at det er de »svakere« stoffer i form av cannabis og legemidler som dominerer, og dette gjelder også for de sakene utenlandske statsborgere er involvert i.

I 155 av de anmeldte sakene har vi opplysninger om vekt-mengden stoff. Av tabell 3 fremgår at ni av anmeldelsene gjaldt mer enn ett stoff. Mengdeangivelsen er begrenset til det mest alvorlige stoff-forholdet.

I 64 (50 prosent) av de 127 cannabis-tilfellene med oppgitt mengde dreide anmeldelsen seg om mindre enn ett gram. I 13 (11 prosent) av tilfellene dreide det seg om mer enn 10 gram. I syv av disse dreide det seg om mellom 11 og 50 gram. En sak gjaldt 195 gram. I fem saker gjaldt det kvanta på 1 kg eller mer, henholdsvis 1 kg, 1,6 kg, 3,3 kg, 25 kg, og 45 kg.

Av de fire cannabis-saker med anmeldt mengde over ett kilo gjaldt tre saker utenlandske statsborgere. To av disse var anmeldt av tollvesenet, og således blitt avslørt ved innførsel av stoffet.

Når det gjaldt opiater (oftest heroin) og amfetamin, var mengdeangivelsen oppgitt i brev eller poser for omlag halvparten av de sakene hvor kvantum var oppgitt, mens i de øvrige var mengdeangivelsen i gram. Brev eller pose er benevnelse på en omtrentlig mengde – varierende fra 5 til 10 milligram ren vare når det gjelder heroin og fra 20 til 50 milligram ren vare når det gjelder amfetamin. Dette tilsvarer en misbruker-dose. Det maksimale antall brev eller poser med heroin eller amfetamin som ble angitt i en sak var 18. Dette innebærer at i samtlige av disse sakene dreide det seg om mindre enn ett gram, som er den minste vektenheten vi opererer med.

I de tilsammen 15 opiatsaker – hvorav 14 dreide seg om heroin – gjaldt 12 saker kvanta under ett gram. I to saker var heroinkvantumet 1-2 gram. I den siste heroin-anmeldelsen – anmeldelsen med det største kvantum – var mengden oppgitt til 30

gram. Det ble imidlertid også beslaglagt 170 gram litt senere i etterforskningens gang. Denne saken gjaldt en utenlandsk statsborger.

Alle de 13 amfetaminsaker dreide seg om kvanta mindre enn ett gram.

På denne bakgrunn kan en med rimelighet si at de fleste sakene mengdemessig sett er småsaker – fordi de omfatter beslag av få brukerdoser. Halvparten av cannabissakene gjaldt maksimalt 2-3 misbrukerdoser og bare omlag en tiendel mer enn 20 doser. Samtlige saker som gjaldt amfetamin omfattet en mengde på mindre enn ett gram, og bare i en av heroinsakene var mengden så stor at stoffet åpenbart var tenkt omsatt. Bortsett fra dette siste tilfellet var det derfor i samtlige heroinsaker ikke tale om større mengder stoff enn det som må antas å være til eget bruk.

De mistenktes yrkesforhold

Blant de 207 norske statsborgere var det opplysninger om yrkesstatus ved registreringstidspunktet for 176. Av disse var 47 (27 prosent) i arbeid, mens 18 (10 prosent) kunne klassifiseres som elev/student. Hele 111 (63 prosent) var ikke i arbeid, men registrert som enten uten fast arbeid, som sosialhjelpsmottakere, som trygdete eller som sykemeldte.

Ved Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning er det siden 1968 blitt foretatt årlige undersøkelser av stoffbruk blant Oslo-ungdom i alderen 16-21 år. Fordi de som har brukt andre stoffer enn cannabis i Oslo-undersøkelsene så og si uten unntak også er cannabisbrukere, vil brukerne av cannabis trolig være identiske med stoffbrukerne generelt i denne aldersgruppen. Fordi stoffbruk i seg selv er straffbart – og fordi de som er involvert i andre former for ulovlig omgang med narkotika oftest selv er stoffbrukere (Bødal 1982) – vil derfor cannabisbrukerne i Oslo-undersøkelsene være tilnærmet representative for samtlige narkotikalovbrytere, dvs. det univers hvor politiet finner sine mistenkte.

En sammenlikning av de mistenkte og de som har brukt cannabis i Oslo-undersøkelsen, viser at de som blir mistenkt for narkotikalovbrudd yrkesmessig langt fra er et representativt utvalg av dem som faktisk har begått narkotikalovbrudd. Dette fremgår av tabell 4, som viser fordelingen på yrkesstatus i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som har oppgitt å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdomsundersøkelsene i Oslo 1980-86. I tabellen har vi også for fullstendighetens skyld tatt med fordelingen blant samtlige mistenkte uansett alder.

Blant dem som har brukt cannabis i Oslo-undersøkelsen var det syv prosent som sto utenfor utdannings- og arbeidsliv, mens dette gjaldt hele 48 prosent i tilsvarende aldersgruppe blant de narkotikamistenkte.

En bør riktignok vise varsomhet i sammenlikningen fordi kategoriseringene ikke tilsvarende hverandre helt. F. eks. er det ikke spørsmål om sykemelding og trygd i ungdomsundersøkelsen. Det synes likevel som det å stå utenfor arbeidsliv/skolegang øker sannsynligheten for å bli mistenkt for narkotikalovbrudd.

Tabell 4. Prosentvis fordeling på yrkesstatus i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som har oppgitt å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdomsundersøkelsene i Oslo 1980-86, samt fordelingen for samtlige mistenkte.

	Cannabisbrukere i Oslo-undersøkelsen	Mistenkte til og med 21 år	Samtlige mistenkte
Under utdanning	48	21	10
I arbeid	45	31	27
Hverken utdanning eller arbeid	7	48	63
Sum	100	100	100
N	1001	52	176

De mistenktes utdannelsesforhold

Det fantes opplysninger om utdanning for 121 av de 207 norske statsborgere. Av disse hadde bare syv utdanning utover videregående skole, mens ytterligere to hadde fullført videregående skole. De øvrige 112 (93 prosent) hadde utdanning på ungdomskolenivå, hvorav ni hadde fagutdanning og 39 hadde kortere skolegang eller kurser i tillegg. Fem personer hadde avbrutt ungdomskolen før eksamen og en person hadde gått på spesialscole. Også utdanningsmessig synes vi derfor å stå overfor en utpreget lavstatusgruppe.

Ved en sammenlikning med Oslo-undersøkelsen viser det seg at de narkotikamistenkte heller ikke utdanningsmessig synes å være representative for de som faktisk har begått narkotikalovbrudd. Dette fremgår av tabell 5 som viser fordelingen på utdanningsnivå i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som oppga å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdomsundersøkelsene i Oslo 1980-86.

Tabell 5. Prosentvis fordeling på utdanningsnivå i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som oppga å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdomsundersøkelsene i Oslo 1980-86, samt fordelingen for samtlige mistenkte.

	Cannabisbrukere i Oslo-undersøkelsen	Mistenkte til og med 21 år	Samtlige mistenkte
Folke eller ungdomskole	19	60	50
Kortvarig utdanning etter folke eller ungdomskole	31	30	40
Realskole/gymnas/ videregående skole	46	8	4
Universitet/høyskole	5	3	5
Sum	101	101	99
N	1000	40	121

I Oslo-undersøkelsen var det bare 19 prosent av dem som hadde brukt cannabis som bare hadde utdannelse inntil ungdomskolenivå mot hele 60 prosent av de mistenkte i samme aldersgruppe.

De mistenktes familieforhold

Tidligere har en kunnet konstatere at narkotikabrukerne ofte kommer fra hjem med ulike former for problembelastning (Lind 1974, Irgens-Jensen og Rud 1977). En indikasjon på at det også gjelder vårt utvalg kan en få ved å se på foreldresituasjonen til de registrerte i de sakene hvor dette er opplyst.

For de 117 mistenkte hvor familiebakgrunn var opplyst bodde foreldrene sammen i 50 av sakene. I 49 tilfelle var foreldrene skilte. I tre tilfelle var foreldrene ugift og hadde antakelig aldri bodd sammen – og i 15 tilfelle var minst en av foreldrene døde.

De narkotikamistenkte er heller ikke representative for de faktiske narkotikalovbrytere når det gjelder familiebakgrunn. Dette fremgår av tabell 6, som viser fordelingen på familiebakgrunn i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som oppga å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdoms-undersøkelsene i Oslo 1980-86.

Tabell 6. Prosentvis fordeling på familiebakgrunn i aldersgruppen opp til 21 år blant de mistenkte og blant dem som oppga å ha brukt cannabis ved minst en anledning i ungdoms-undersøkelsene i Oslo 1980-86, samt fordelingen for samtlige mistenkte.

	Cannabisbrukere i Oslo-undersøkelsen	Mistenkte til og med 21 år	Samtlige mistenkte
Skilte/separerte foreldre	30	63	43
Minst en av foreldrene døde	8	8	13
Gift/samboende foreldre	62	30	44
Sum	100	101	100
N	958	40	114

Sammenliknet med de mistenkte i samme aldersgruppe ligger andelen med foreldre som er skilt/separert eller døde lavere i ungdomsundersøkelsen. Mens bare 30 prosent av de mistenkte opp til 21 år hadde gifte eller samboende foreldre, gjaldt det samme 62 prosent av cannabisbrukerne i Oslo-undersøkelsen.

Også de mistenkte selv var i stor grad preget av lite varig familietilknytning. Av 131 personer som det fantes opplysninger om sivilstatus for var 98 (75 prosent) ugift, 14 (11 prosent) var samboende, 2 (2 prosent) var gift og 17 (13 prosent) var skilt.

Opplysninger om forsørgelsesbyrde ble funnet for 102 norske statsborgere. Av disse hadde 38 (37 prosent) barn som de enten forsørget direkte eller som det skulle

betales bidrag for. Av 28 kvinner hadde 12 (43 prosent) barn og av 74 menn hadde 26 (35 prosent) barn.

De mistenkte kan følgelig karakteriseres som en gruppe med svake familiemessige bånd. På bakgrunn av andelen gifte i befolkningen innenfor aldersgruppene 20-34 år skulle man forventes omlag 50 gifte personer blant de 207 norske i utvalget. Dette tilsvarer omlag 24 prosent, mens vi altså bare fant to prosent gifte blant dem det fantes sivilstatus-opplysninger om.

Sosial status og narkotikamistanke

Et gjennomgående trekk ved de mistenkte for narkotikalovbrudd – som vi har gjort rede for i det foregående – synes å være at de befinner seg i periferien av det norske samfunn. De har en svak familierelasjon, lav utdanning og er ofte uten tilknytning til arbeid eller skole.

En nærliggende forklaring på dette kunne være at ulovlig omgang med narkotiske stoffer er spesielt utbredt blant dem med slike kjennetegn. Men dette synes i liten grad å være forklaringen. Sammenlikner man med det univers som de fleste yngre narkotikamistenkte – de opp til 21 år – rekrutteres fra, nemlig cannabisbrukerne i Oslo, skiller de mistenkte seg klart ut ved å være langt mer belastede.

Med andre ord – det å befinne seg i periferien av samfunnet synes i seg selv å øke risikoen for å komme i politiets søkelys. Dette trenger riktignok ikke være så utslagsgivende som disse dataene tyder på. De som blir tatt av politiet vil gjennomgående ha et mer omfattende stoffbruk enn de som ikke tas (Hauge og Nordlie 1983). Og storbrukerne av stoffer vil gjennomgående være rekruttert fra noe lavere sosial status enn brukerne i sin alminnelighet. En del av forklaringen kan derfor ligge i dette – at det er omfanget av stoffbruk mer enn vedkommendes sosiale status som øker risikoen for å bli tatt.

Men dette gir antakelig ikke hele forklaringen. Selv om stoffbruk – og i særdeleshet et mer massivt stoffbruk – er mer utbredt blandt dem med svak familietilknytning, lav utdanning og uten fast arbeide, er ikke dette noen fullgod forklaring på at disse i utstrakt grad blir mistenkt for narkotikalovbrudd. Like viktig er det trolig at mulighetene for å bli pågrepet for narkotikalovbrudd er langt større innenfor disse lavstatusgruppene enn blant andre.

Som det fremgikk av det foregående er politiets virksomhet særlig konsentrert om det som skjer på offentlig sted og i særdeleshet i et geografisk sterkt begrenset sted av Oslo. Og det er grunn til å tro at det særlig er lavstatusgrupper som er henvist til å henlegge narkotikabruk til slike steder – de med høyere sosial status har større muligheter for å henlegge den til steder hvor sjansene for å bli observert og pågrepet er langt mindre. Samtidig vil trolig de med lav sosial status være sterkere i politiets søkelys enn andre – både ved at de er lettere å mistenke og lettere å gripe inn overfor.

De mistenktes stoffbruk

I forbindelse med avhøret ble de mistenkte i en del tilfelle spurt ut om sitt stoffbruk av politiet.

Det var i saksdokumentene gitt opplysninger om stoffbruken for 113 av de norske statsborgerne. Disse opplysningene kan selvfølgelig bare gi et omtrentlig bilde fordi de ikke er innhentet ved systematiske spørsmål, og heller ikke er av særlig betydning for politiets behandling av saken.

Det viste seg at bare fem av de 113 benektet å ha brukt stoff. Av disse var en i besittelse av 33 rohypnoltabletter – angivelig fått av sin mor. En annen oppga å ha anskaffet to cannabisplanter av botanisk interesse. I denne saken ble det også funnet tørkede cannabisblader. Hos den tredje fant politiet litt brunt pulver som de antok var heroin i et pensjonatrom vedkommende hadde forlatt uten å betale. I den fjerde saken fant politiet fire brev med amfetaminsulfat i en bil hvor vedkommende hadde vært passasjer. I den femte og siste saken ble det funnet en pakke med noe hvitt som senere viste seg å være sukker. Det synes nok sannsynlig at i hvert fall noen av de fire førstnevnte kan ha brukt stoff trass i sin benekting.

De øvrige 108 oppga å ha brukt stoff, slik det fremgår av tabell 7.

Tabell 7. Antall og prosentandeler som har brukt de forskjellige stoffene blant de 108 mistenkte som har oppgitt å ha brukt stoff.

	Antall personer	Prosent
Cannabis	95	88
Sentralstimulerende midler	39	36
Opiater (oftest heroin)	44	41
Halusinogener	2	2

Cannabis er som ventet det stoffet som synes å være brukt av flest personer. Av de 108 som hadde oppgitt å ha brukt stoff var det 95 (88 prosent) som oppga å ha brukt cannabis. Også forholdsvis mange hadde brukt sentralstimulerende midler og opia-ter.

Når det gjelder cannabisbruk fantes det for 82 personers vedkommende opplysninger som ga indikasjoner på hyppigheten av stoffbruken. Dette fremgår av tabell 8.

Dersom en definerer storbrukere av cannabis som dem som bruker det en gang pr. uke eller mer er 40 personer, eller omlag 49 prosent å betrakte som storbrukere. For 12 personers vedkommende ga saksopplysningene indikasjoner om daglig cannabisbruk.

For 68 av de 113 det fantes stoffbruks-opplysninger om var det også opplysninger om når de hadde brukt stoff første gang. Av disse hadde 26 (38 prosent) debutert på stoff før de var fylt 15 år. Gjennomsnittlig debutalder i vårt utvalg var 15.9 år.

Tabell 8. Hyppigheten av cannabisbruk blant dem som hadde gitt opplysninger om dette.

	Antall personer	Prosent
Brukt for mer enn ett år siden	4	5
Brukt for mer enn ½ år siden	6	7
Brukt for mer enn en mnd. siden	6	7
1-2 ganger pr måned	26	32
1-2 ganger pr uke	28	35
Daglig bruk	12	15
I alt	82	101

Tidligere straff-forhold

Av de 234 mistenkte var tidligere lovbrudd oppgitt for 113 personer. Dette innebærer at omtrent halvparten var tidligere straffet. Men dette er minimumstall. Opplysningene om tidligere lovovertrедelser bygger dels på opplysninger politiet har innhentet fra straffe- og bøtere registeret, dels på hva mistenkte selv har opplyst om dette på spørsmål fra politiets side. Og det er sannsynlig at i en del av de sakene hvor det ikke foreligger slike opplysninger er vedkommende til tross for dette tidligere straffet.

Av de 113 hadde minst 65 tidligere vært dømt til fengselstraff mens ytterligere 19 var blitt ilagt bøter. For de resterende 29 mangler opplysninger om reaksjoner.

Blant de 113 fantes det opplysning om hvilke typer lovovertrедelser som var begått tidligere for 93 personer. En oversikt er gitt i tabell 9.

Tabell 9. Tidligere straffede etter forbrytelsens art.

Narkotika 1)	6
Legemiddel 2)	68
Veitrafikk 3)	13
Vold	9
Ran	6
Tyveri	64
Annen vinning	43
Annet	62

1) Straffelovens § 162 – alvorlige narkotikaforbrytelser.

2) Forbrytelser mot legemiddeloven – mindre alvorlige narkotikaforbrytelser.

3) Veitrafikklovens § 22 – promillekjøring

Siden det ikke er innhentet fullstendige opplysninger fra straffe- eller bøteregetret i alle saker, må dette som nevnt regnes som minimumstall. Opplysningene om tidligere strafforhold vedrørende narkotikalovbrudd må imidlertid antas å være fullstendige, i og med at dette er en så sentral informasjon i etterforskningen.

Seks av de 93 var tidligere straffet etter straffelovens § 162 – alvorlig narkotikaforbrytelse. 68 personer hadde fått reaksjoner etter legemiddeloven – mindre alvorlig narkotikaforbrytelse. Det vil si at over 70 prosent av de vi ved er tidligere straffet er straffet for narkotikalovbrudd.

Videre fremgår det at bare en liten del har vært straffet for volds- og ransforbrytelser. På den annen side er det mange som er tatt for vinningsforbrytelser – spesielt tyverier.

Oppsummering og konklusjon

Hvilke konklusjoner kan vi så trekke av denne gjennomgåelsen?

Som vi var inne på innledningsvis er politiets egenaktivitet i høy grad avgjørende for hvilke narkotikalovbrudd som avdekkes, fordi dette er lovbrudd uten offer og følgelig uten noen utenforstående anmelder. Dette viser seg blant annet ved at det store flertall av narkotikasaker er avdekket gjennom politiets spaning eller kontroll.

Denne del av politiets virksomhet synes å være konsentrert om bestemte geografiske områder og bestemte grupper av personer. Flertallet av politiets pågripelser fant sted i Oslo sentrum, og av disse fant de fleste sted i et meget begrenset område av sentrum. De som ble pågrepet – eller forøvrig ble registrert som mistenkte – tilhørte oftest en gruppe preget av svak yrkestilknytning, lav utdanning, problematiske familieforhold, stoffbruk og tidligere strafforhold.

Dette kan selvfølgelig skyldes at ulovlig omgang med narkotika er konsentrert om en liten del av bykjernen og skjer innenfor en lavstatusgruppe. Mye tyder imidlertid på at utvalget ihvertfall delvis er bestemt av at det er slike steder og personer som særlig er i politiets søkelys, og at lavstatusgruppen i større grad oppholder seg på slike steder.

Det viser seg også at i den alt overveiende del av sakene gjelder mistanken om narkotikalovbrudd forholdsvis beskjedne lovovertridelser. Storparten av sakene gjelder bruk eller besittelse av stoff – stort sett cannabis – og de kvanta det er tale om er beskjedne.

Fordi hovedparten av politiets virksomhet synes å være innrettet mot stoffbruke-re med lav sosial status som ferdes i visse strøk av sentrum, kan det være grunn til å reise spørsmål om det er denne gruppen som bør være siktemålet for politiets virksomhet. Bør man ikke i større grad konsentrere seg om å avsløre de mer alvorlige narkotikalovbrytere og heller la de små gå?

Noe klart svar på dette er selvfølgelig ikke mulig å gi. Det kan være slik at en ved en gjennomgang av saker – slik vi har gjort her – får et skjevt bilde av politiets virk-

somhet. Vi har f. eks. ikke data om politiets tidsbruk i de ulike saker, og etterforskningen i de større, mer alvorlige saker vil kunne være svært ressurskrevende. Videre kan det – og sikkert med rette – hevdes at det i endel tilfelle er gjennom overvåking av og opplysninger fra de små man får grunnlag for å gripe inn overfor de store. Og man kan hevde at man ved å gripe inn overfor de små forstyrrer markedet, og dermed gjør det vanskeligere for de større å operere.

Kanskje er dette korrekt og kanskje er det det ikke. Problemet er at vi ikke har empiriske data som kan belyse det. Men uansett er det utvilsomt et behov for å vurdere den virksomheten politiet driver på narkotikaområdet. Dette gjelder ikke minst fordi denne virksomheten med den vekt man har lagt på den krever store ressurser – ressurser som kanskje med fordel kunne vært benyttet på annen måte.

Referanser:

- Bødal, Kåre: *350 narkoselgere*. Universitetsforlaget Oslo 1982.
- Hauge, Ragnar og Nordlie, Ole: Påliteligheten av selvrapportert stoffbruk blant ungdom. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 1983, vol. 70 s. 145-158.
- Irgens-Jensen, Olav: Trends in the use of Drugs among Norwegian youth I Skog, Waahlberg (eds.). *Alcohol and Drugs: The Norwegian Experience*. Rusmiddeldirektoratet Oslo 1988 s. 28-46.
- Irgens-Jensen, Olav og Rud, Mons G.: *Bruk av stoffer, alkohol og tobakk blant gutter og jenter i Oslo 1968-1976*. Universitetsforlaget 1977.
- Lind, Brit Bergersen: *Narkotikakonflikten, Stoffbruk og myndighetskontroll*. Gyldendal Norsk Forlag 1974.
- Oslo politikammer: *Statistikk for desember 1984*. Oslo politikammer, Narkotikaseksjonen.

Adresse: Ragnar Hauge og Ole Nordlie

Statens institutt for alkohol-og narkotikaforskning

Dannevigsveien 10

N-0463 Oslo 4